

Savaş ve Edebiyat Araştırmaları

Sevim Güldürmez¹

GİRİŞ

Savaşlar, pek çok milleti doğrudan ya da dolaylı olarak tesiri altında bırakan, etkileri uzun süre devam eden toplumsal bir hadise olarak tarih kitaplarında yerini alır. Bu tarih kitaplarında devletlerin başından geçen savaşların fiilî olarak bütün teferruatlarına yer verilir, vakalar kronolojik olarak kayıt altına alınır, arşiv belgeleri, vesikalar kaynak olarak kullanılır ancak tüm bunlar dışında var olan toplumsal taraf, savaşın maddî verileri dışında kalan manevî alan yalnızca bazı sanat dallarının ilgi alanına girer. Bu sanat dallarından biri olan edebiyat bazen aktüel olarak meseleleri kendi kurmaca dünyasına zemin yahut fon olarak alır, bazen de üzerinden yıllar geçtikten sonra hadiseler düşünce ve zaman ilmeğinden süzülüp kendine bir edebî eserde yer bulur. Bu eserlerin birbirlerinden farklı ortaya çıkış amaçları vardır: Kimi zaman, toplumun ve devletin en ihtiyaç duyduğu zamanda o ihtiyaca yanıt olarak karşımızda durur, kimi zaman sadece kendini ortaya koymak dışında bir gayeye hizmet etmez ve içinden çıkmış olduğu toplumdaki asgarî izler taşımak haricinde bir misyonu olmaz, kimi zaman ise bir taşıyıcı konumunda hakikatin bire bir yansıtıcısı, “tarihe müstenit bir hikâyesi” olur. Fakat her ne maksatla bir edebî eser vücuda getirilmiş olursa olsun o eseri kendi devri ile birlikte değerlendirmek pek çok araştırmacının ufkunu açmıştır. Edebiyat araştırmacıları ise savaş dönemlerinde vücuda getirilen edebiyat ile yakından ilgilenmiştir. Zira bu dönemin eserleri, kendileri olmak yani kurmaca bir işlevi ihtiva etmek dışında devre dair pek çok ipucunu, bakış açısını, bütünüyle ferdî ve içtimaî hayatı aksettiren dikkate değer bir vasıta konumunda da olmuştur. Bu sebeplerdir ki kırılma noktalarının, büyük vaka zamanlarının eserleri incelenme ihtiyacı duyulmuş, ortaya pek çok yüksek lisans, doktora tezi, makale ve kitap çalışması çıkmıştır. Bu yazının amacı da Türk Edebiyatı ürünleri üzerine yapılmış savaş konusunu ihtiva eden tezler arasından seçilmiş örnekleri ele alarak tanıtmak ve bazı değerlendirmelerde bulunmaktır.

¹Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Sevim Güldürmez, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye E-mail: sevimguldurmez@istanbul.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 11.05.2018 **Kabul tarihi/Date of acceptance:** 11.05.2018

Atf/Citation: Güldürmez, Sevim. "Savaş ve Edebiyat Araştırmaları." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, 2018, s. 217-227. <https://doi.org/10.26650/TUDED431211>

I. Yüksek Lisans Tezleri

Tarihimizde önemli bir konuma sahip olan Kurtuluş Savaşı dönemin bazı edebî ürünlerine yansımış ve sonrasında da kimi eserlerin bizzat konusunu ya da zaman ögesini teşkil etmiştir. Bu durumu gözden kaçırmayan edebiyat araştırmacıları ise bu eserleri inceleme konusu etmiştir. Dönemin tiyatro eserlerini incelemeye yönelik yapılan yüksek lisanstezlerinden biri Balıkesir Üniversitesi'nde Prof. Dr. Kahraman Bostancı danışmanlığında Zeynep Şebnem Aldağ tarafından hazırlanan **“Türk Tiyatrosunda Kurtuluş Savaşı (1919- 1928)”** başlıklı tezdır. Tezde 1919- 1928 yılları arasında vücuda getirilmiş ve ortak noktaları Millî Mücadele'nin en zorlu şartlarda geçtiği dönemleri ele almak olan piyeslerden on tanesi incelenmiştir. Fakat tiyatro eserleri değerlendirilmeye başlanmadan önce tezde teorik bir arka plan oluşturması sebebiyle tiyatro tarihinden bahsedilmiş ve “Millî Mücadele Tarihi” kısmına yer verilmiştir. Bu bölümden sonra ise eserler künye, iç kapak, mekân, temsilin muhtevası, kahramanlar, dil ve üslûp bölümlendirmeleriyle bir incelemeye tâbi tutulmuştur. İncelenen on piyesin de okuyucusunun millî hassasiyetlerini ön plana çıkarma ve mücadele edecek kuvvetin temininde yardımcı olma amacı taşıdığı söylenerek, tezin sonucunda bu eserlerin tarihe ışık tutmak ve yaşanılanları kalıcı hâle getirerek gelecek nesillere aktarmak misyonundan bahsedilmiştir. Ancak tez boyunca bu piyeslerdeki mekânlar, kahramanlar, dil ve üslûp özellikleri gibi unsurlar metnin içinde taşımış olduğu anlam ve işlevleri bakımından teferruatıyla ele alınmamış, yalnızca klasik tahlil metodu seyredilmiştir. Bununla birlikte tez, dönemin tiyatro eserlerine dair bir uyanıklık oluşturması bakımından dikkate değerdir.

Aynı konuyu ihtiva eden bir başka yüksek lisans tezi ise Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Yrd. Doç. Dr. Fırat Caner'in danışmanlığında Esra Polat tarafından hazırlanan, **“Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde ‘Dedikodu’nun İşlevi ve ‘Öteki’nin Anlatısı”** başlığını taşıyan tezdır. Çalışma dört bölümden oluşur; ilk bölümde dedikodu mekanizmasının teorik arka planından ve işlevinden, ikinci bölümde bir ideoloji olarak milliyetçiliğin kitle psikolojisini yönlendirmedeki rolünden, üçüncü bölümde “Edebiyat” başlığı altında edebiyatın savaş dönemlerinde ve millî kimlik inşasında propaganda amaçlı kullanımından bahsedilmiş, son bölümde ise seçilen öyküler tematik olarak incelenmiştir. Edebî metinlerin mevzubahis edildiği bu bölümde, Kurtuluş Savaşı döneminde öykülere “düşman” sıfatıyla giren muhtelif milletler tespit edilmiş, yeninin ikamesi için eleştirilen bir eski olduğuna vurgu yapılmış, bazı mekânların üzerine aldıkları temsilîyetler söylenmiş, metinlerden hareketle Beyoğlu örneği verilmiş ve son olarak da Ömer Seyfettin'in altı öyküsünde kendini gösteren Efruz Bey üzerinden bazı değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Araştırmacı tezindeki incelemeler sonucunda Kurtuluş Savaşı'nın cephe ile sınırlı olmadığı neticesine vararak savaş dönemlerinin edebiyattaki akislerinin incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Zira edebî eserler “dedikodu”dan istifade ederek “biz” ve “öteki” kimliği oluşturularak Millî Mücadele'ye manevî katkı sağlamıştır. Araştırmacıya göre “savaş meydanında alınamayan intikamın edebiyat vasıtasıyla alınmak istenmesi” söz konusudur, bu sebeple edebî metinler incelenmeye değerdir. Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen yahut

içerisinde bu vakadan bir parçayı barındıran öykülerin ele alınması döneme dair bazı ipuçları vermesi noktasında bir önem arz eder.

Boğaziçi Üniversitesi'nde Doç. Dr. Halim Kara danışmanlığında Zuhâl Eroğlu tarafından hazırlanan **“Tarihe Alternatif Romanlar: İkinci Dünya Savaşı'nın Türkçe Çağ Romanlarında Temsili”** isimli yüksek lisans tezinde de resmî tarih söylemine karşı bazı yazarların geliştirdikleri bakış açılarını yansıtan romanlar üzerine bir inceleme yapılmıştır. Giriş bölümünde çağ romanları, hakikat ve roman ilişkisi üzerine bilgi veren tezin diğer beş bölümü roman incelemelerine ayrılmıştır. Bu romanlar *Sonsuz Panayır*, *Rezil Dünya*, *Çakrazlar*, *Yanartaş*, *O Karanlıkta Biz*, *Güven* ve *Salkım Hanım'ın Taneleri*'dir. Araştırmacı bu romanlardan hareketle yazarların toplumu yönlendirme maksadıyla hareket ettiğini ve belirli bir mesajı okura ulaştırma amacı taşıdığını söylemiştir. Çağ romanı olarak değerlendirilen bu yedi romanda da hakikati anlatma iddiası saptanmıştır. Tespitlere göre toplumsal bir hadise olan İkinci Dünya Savaşı'na her ne kadar Türkiye fiilî olarak dâhil olmasa da romancılar bu mesele üzerine konuşma ihtiyacı hissetmiş ve eserlerinde kendi fikirlerinden mürekkep bir çerçeve çizmiştir. Savaş meselesini “alternatif tarih” ve “çağ romanı” etrafında Türk romanları üzerinden inceleyen bu tez dikkate değerdir.

Savaş dönemini yahut savaş meselesini ele alan tezlerden bir diğeri de Marmara Üniversitesi'nde Doç. Dr. Harun Duman tarafından danışmanlığı yapılan Salih Koralp Güreşir'in hazırlamış olduğu **“Edebiyatımızda Sarıkamış Harbi (1914)”** başlıklı yüksek lisans tezidir. Dört bölüme ayrılan tezin giriş kısmında genel hatları ile Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin izlediği seyir hakkında bilgi verildikten sonra Sarıkamış harekâtından bahsedilir. Birinci bölüm ise romanlara akseden yüzüyle Sarıkamış'a ayrılır. Bu bölümde önce temel vaka olarak Sarıkamış'ı işleyen, daha sonra ise savaşın belirli bir kesitini ele alan romanlar incelenir. İkinci bölümde hatıratlardan faydalanılır; Türk ve yabancı askerler ile sivil halkın anıları tematik olarak ele alınır. Üçüncü kısımda “İttihat ve Terakki” piyesinden hareketle tiyatroya yansıyan Sarıkamış konu hâline getirilir. Son bölümde ise Halk Edebiyatı ürünleri etrafında savaşın tezahürleri ortaya konur. Sarıkamış hadisesinin izini yirmi üç roman, on altı hatırat, bir piyes ve muhtelif halk şiiri örnekleri üzerinden sürmeye çalışan araştırmacı inceleme konusu edilen eserlerin ortak noktalarını tespit etmiş ve savaşın bir cephesini bu tür edebî verimler üzerinden okuruna aktarmaya çalışmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Kayahan Özgül danışmanlığında Nurcan Uçak tarafından hazırlanan **“1877- 1878 Osmanlı- Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri”** ismini taşıyan yüksek lisans tezi de savaş edebiyatı üzerine yapılmış bir başka çalışmadır. İki bölümden oluşan tezin birinci bölümü tamamen tarihî vakalara ayrılmıştır. İkinci bölümde ise savaş sırasında İstanbul'da yayınlanan edebî eserler ve harpten sonra savaşın aksettiği edebiyat üzerine bir inceleme yapılmıştır. Edebî ürünlerin incelendiği ikinci bölüm de kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İlk kısımda “Harp Esnasında İstanbul'da Verilen Edebî Eserler” incelenmiştir. Namık Kemal, Hasibe Maide Hanım, Recaizâde Mahmut Ekrem gibi isimlerin yazdığı şiir

ve nesirler ele alınmış, bu eserlerin halkın duyarlılığını arttırmak için ortaya konduğu söylenmiştir. “Mütarekeden Sonra Harbin Edebî Ürünlere Yansıması” başlığını taşıyan ikinci kısımda ise edebî eserler göç perspektifinden değerlendirilmiştir. En çok eser verilen cephenin ise Plevne olduğu ortaya konmuştur. Süleyman Nazif, Âşık Kahraman, Âşık Şenlik, Yusuf Fedâî Efendi gibi şairlerin şiirleri incelenmiş ve bu şiirlerde savaşın sebep olduğu göç hadisesi hakkında hem menfi hem de müspet fikirlerin mevcûdiyeti ortaya konarak Kars’ın işgali yahut Rusların zulmü, vatan toprağından ayrı kalmanın hüznü gibi temaların varlığı tespit edilmiştir. Edebî ürünlerin yanında hatıralarla da ilgilenen araştırmacı incelediği metinlerle toplumsal hayata dair ve o hayatın edebiyat eserlerine aksî noktasında bir panorama çizmiştir, tez bu noktalardan ehemmiyeti haizdir.

Bir başka çalışma ise Sakarya Üniversitesi’nde Prof. Dr. Hasan Akay danışmanlığında Emina Vildiç tarafından hazırlanan **“Bosna Savaşı’nın Modern Türk Şiirine Yansıması”** başlığını taşıyan tezdır. Beş bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Bosna- Hersek’in coğrafi konumu çizildikten sonra tarihinden, izlediği siyasî politikadan, dinî yapısından bahsedilir. İkinci bölümde ise Bosna- Hersek ve Türkiye arasında kurulan ilişkilerin tarihî, siyasî, dinî ve kültürel boyutu hakkında bilgi verilir, üçüncü bölüm ise Bosna Savaşı’nın sebepleri ve neticelerine ayrılır, dördüncü bölümde de dünyanın Bosna- Hersek’e bakışı ve bu meseleye dair gerçekleştirilen faaliyetler hakkında bir panorama çizilir. Beşinci bölümde ise “Bosna Savaşı’nın Modern Türk Şiirine Yansıması” başlığı etrafında tematik olarak yapılan bir tasnifle modern Türk şiiri bu bağlamda bir değerlendirmeye tâbi tutulur. Bu başlık altında yer alan sınıflandırmalardan ilki “Aliya İzzetbegoviç Şiirleri”dir. Muhtelif şairlerin Aliya İzzetbegoviç’i konu alan şiirleri değerlendirilmiştir. Üçüncü alt başlık ise “Mostar Köprüsü Şiirleri” ne ayrılmıştır. Bu kısımda Mostar Köprüsü’nün tarihinden bahsedildikten sonra köprünün bir sembol olarak ele alındığı şiirlerin tahlili yapılmıştır. “Toprak ve Memleket Şiirleri” ismini taşıyan dördüncü alt başlıkta ise vatan olma bağlamında Bosna- Hersek’i ve onun için mücadele eden halkı konu alan şiirlerin değerlendirmesine yer verilmiştir ve beşinci olarak da şehitler için yazılan şiirler mevzubahis olmuştur. “Bosna Savaşı’nın Mantığı İle İlgili Şiirler” başlığı altında ise Batı’nın Bosna’ya karşı duruşunu eleştiren şiirler değerlendirilmiştir. Son olarak “Savaş Görmüş Çocuk Şiirleri” başlığı altında da şair Hasan Akay’ın “Savaş Görmüş Çocuk Gözleri” şiirinin bir tahlili yapılmıştır. Sonuç kısmında da Bosna-Hersek’i konu alan şiirlerde hâkim olan duyguların tespitine yer verilmiş, Türk şairlerinin Bosna karşısındaki duyarlılıklarına temas edilmiştir. Araştırmacı çalışmasında hem Türk hem de Boşnak edebiyatına katkı sağlama ve Avrupa’da da akis uyandırma, Bosna’ya dikkat çekme amacını hedeflediğini söylemiştir. Bu nokta-i nazardan tez dikkate değerdir.

Savaş dönemlerinin edebî eserlere aksini konu alan bir başka tez ise Prof. Dr. Kemal Beydilli danışmanlığında Hande Sonsöz tarafından hazırlanan **“II. Dünya Savaşı’nın Türk Hikâye ve Romanına Etkileri”** başlığını taşımaktadır. Tezin giriş kısmında; İkinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkışı, yayılışı ve sonuçları yer almış, savaşın Türkiye’ye tesir etme noktasında nerede durduğu tespit edilmiştir. Üç bölümden oluşan çalışmanın

ilk bölümünde Türkiye'nin izlemiş olduğu ekonomi politikalarından ve bunun toplum üzerindeki etkilerinden söz edilmiş, ardından da İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin gündeminde yer alan siyasî olayların Türk basın ve kültür hayatına aksinden, Tan olayları, dil-tarih olayları, Hasan Ali Yücel- Kemal Öner davası, Sabahattin Ali- Nihal Atsız davası gibi dönemin bazı olaylarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Tanzimat'tan itibaren Türk toplumunu meşgul eden fikir hareketlerinin İkinci Dünya Savaşı'na kadar bir değerlendirmesi yapılarak Türk romanına akisleri üzerinde durulmuştur. Sonrasında edebiyatta gerçeklik algısı, dünyadaki siyasî, sosyal ve kültürel vakalar iskanmadan ortaya konmuş, İkinci Dünya Savaşı'na kadar ve sonrasındaki devrede gerçekliğin Türk romanındaki konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise İkinci Dünya Savaşı'nın Türk hikâyesine etkisi muhtelif örnekler üzerinden ele alınmış ve Türk romanındaki İkinci Dünya Savaşı görünülerinden bahsedilerek *İçimizdeki Şeytan*, *Karartma Geceleri* ve *Sonsuz Panayır* isimli üç roman üzerinde teferruatlı bir inceleme yapılmıştır. Sonuç kısmında ise dünyayı ziyadesiyle etkilemiş olan İkinci Dünya Savaşı'nın Türk romanında da akis bulduğu ifade edilmiş ve edebiyatın gerçekle ilişki içinde olduğu vurgulanmıştır. Tez, -Türkiye bu savaşa dahil olmamasına rağmen- yakın dönemde vuku bulan bir hadisenin Türk hikâye ve romanında izlerini sürmesi bakımından bir önem arz etmektedir.

Prof. Dr. Âbide Doğan danışmanlığında Onur Aydın tarafından hazırlanan **“1980 Sonrası Türk Romanında Millî Mücadele”** başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde de Türk Edebiyatı yazarlarının Millî Mücadele'yi nasıl ele aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Tezin giriş bölümünde tarih ve roman ilişkisinin tarihine değinilmiş, tarihî romanın gelişim sürecinden bahsedilmiş ve sınırları çizilmiştir. Ardından edebiyatımızda 1980 sonrasında yayınlanmış olan tarihî romanlar tasnif edilmiş, en son da Millî Mücadele tarihine yer verilmiş ve bu tarihin Türk romanındaki yeri tespit edilmeye çalışılmış, Millî Mücadele'yi doğrudan bir tema olarak alan yahut fon olarak kullanılan romanlar sıralanmış ve bazı tespitler yapılmıştır. Tezin ilk bölümünde ise 1980 sonrasında yazılmış olan on üç roman hakkında bilgi verilmiş ve özetleri yapılmıştır, tezin asıl meselesini ihtiva eden ikinci bölümde ise romanlar temalarına uygun olarak açılan başlıklar altında incelenmiştir. Araştırmacı Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye ve Çerkes Ethem Meselesi, Millî Mücadele'de Türk Kadını, Din ve Din Adamlarının Yeri, Azınlıklar, İstanbul ve İstanbul Halkı, Anadolu, Anadolu'da Millî Mücadele Karşıtları: İşbirlikçiler, İsyancılar, Saltanatçılar, Savaş Karşıtlığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti, İngiliz ve Yunan Mezalimi, Yabancıların Gözünden Kurtuluş Savaşı konuları etrafında asıl teması Millî Mücadele olan on üç romanı değerlendirmiştir. Araştırmacının ulaştığı sonuçlar yalnızca Millî Mücadele döneminin değil 1980 sonrasında fikrî zeminine dair tespitler sunması bakımından da oldukça önemlidir.

Tarihimizde ziyadesiyle mühim bir yer tutan başka bir hadiseyi ele alan çalışmalardan bir diğeri de Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer danışmanlığında Celal Mat tarafından hazırlanan **“Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan**

Romanların Eğitime Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezidir. Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan tezin giriş bölümünde tarih- roman ilişkisinden, tarihî romanın gelişim sürecinden, Türk Edebiyatında tarihî romanın sahip olduğu konumdan, araştırmamanın amacı ile öneminden, yönteminden ve sınırlarından bahsedilmiş, birinci bölümde harp kavramı üzerinde durulmuş, harp ve insan ile harp ve edebiyat ilişkisine temas edilmiştir. “Tarihi Görünüm” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise Birinci Dünya Savaşı’nın tarihî seyirinden ve bilhassa Çanakkale Muharebelerinden, üçüncü bölümde de araştırmacı tarafından Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edindiği tespit edilen on romandan söz edilmiş ve bir değerlendirmesi yapılmış, dördüncü bölümde ise romanların muhtevassından hareketle metinler, belirlenen başlıklar etrafında tematik bir incelemeye tâbi tutulmuş, son bölümde ise bu romanların eğitimdeki etkisine temas edilmiştir. Tez, savaş tarihimizin önemli bir hadisesi konumunda olan Çanakkale Muharebelerini ihtiva eden romanları bir araya getirmek, değerlendirmek ve ön plana çıkan temaları belirlemek nokta-i nazarından dikkate değerdir. Eğitim bilimleri alanında yapılmış bir çalışma olmasına rağmen Türk Edebiyatı tarihine de katkı sunmuştur.

Savaş dönemlerinin edebî verimlerini çalışma konusu hâline getiren bir başka tez ise İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümünde Prof. Dr. Ömer Faruk Akün danışmanlığında Fatma Füsun Kıroğlu tarafından hazırlanan **“Mütareke Devri Türk Basınında Milli İztırab ve Milli Mücadele İle İlgili Şiirler”** başlığını taşıyan yüksek lisans tezidir. Tezde önce Mütareke Devrinin siyasî ve tarihî olaylarına yer verilmiş, daha sonra ise İstanbul’un muhtelif kütüphaneleri taranarak 1918- 1922 yılları arasında yayınlanmış olan iki yüz on dokuz süreli yayından hareketle Millî Mücadele şiirlerine ulaşılmış ve bu şiirler tematik olarak gruplandırılıp bir antoloji vücuda getirilmiştir. Tezin amacı ise kendinden sonraki akademik çalışmalar için bir zemin oluşturmak ve hazır hâle getirilen dokümanı edebiyat araştırmacıları ile paylaşmaktır.

Edebî türler üzerinden dönem incelemeleri yapan tezler dışında bu dönemde yazılmış roman, makale, kitap ve hazırlanmış tezlerin listesini yapan çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan biri Erciyes Üniversitesi’nde Prof. Dr. Bayram Bayraktar danışmanlığında Fatih Çetin tarafından hazırlanan **“Kurtuluş Savaşı Dönemini Anlatan Eserler Bibliyografyası”** isimli yüksek lisans tezidir. Kurtuluş Savaşı dönemini anlatan bütün çalışmaları ve romanları bir araya toplama amacıyla hareket eden araştırmacı kendisinden sonra bu devreyi ele alacak çalışmalar için derli toplu bir kaynak oluşturmak istemiştir. Tezin birinci bölümünde Kurtuluş Savaşı dönemini anlatan kitapların listesi verilmiş, ikinci bölümde aynı dönemi anlatan makaleler sıralanmış, üçüncü bölümde tarih sırasıyla Kurtuluş Savaşı romanları, öyküleri, şiirleri listelenmiş ve romanların özetlerine yer verilmiş, dördüncü bölümde Kurtuluş Savaşı konulu yüksek lisans ve doktora tezleri tespit edilmiş ve son bölümde Mustafa Kemal Atatürk’e ayrılmıştır. Tez yayınlanmış olduğu 2003 tarihine kadar olan çalışmaları ihtiva etmesi açısından önemlidir, bu sebeple bu dönem üzerinde çalışacak olan araştırmacılar için istifade edilebilir bir tez konumundadır.

Savaş dönemlerinin edebî ürünlere tesirini yahut edebî ürünler üzerine döneme dair yapılan tespitleri içeren tezler, bibliyografya çalışmaları dışında bir de dönemin içerisinden müstakim olarak seçilmiş edebiyatçılar üzerine araştırmalar da mevcuttur. Bu edebiyatçıların eserleri devir de işin içine katılarak, dönemin bütün hususiyetleri aranarak incelenmiştir. Bu çalışmalardan biri Prof. Dr. İnci Enginün danışmanlığında Orhan Söylemez tarafından hazırlanmıştır. **“Peyami Safa’nın Romanlarında Millî Mücadele”** başlığını taşıyan bu tez, dört bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Peyami Safa’nın -ana hatlarıyla- bir biyografisi yazıldıktan sonra Peyami Safa’nın roman sanatı hakkındaki fikirlerine ve bazı araştırmacıların da yazar üzerine düşüncelerine yer verilir, yazarın Türk Edebiyatındaki konumu ortaya konmaya çalışılır. İkinci bölümde ise Peyami Safa’nın Millî Mücadele’yi konu edinen beş romanı tahlil edilir. Bu romanlar; *Süngülerin Gölgesinde*, *Mahşer*, *Sözde Kızlar*, *Bir akşamdı* ve *Biz İnsanlar’dır*. Üçüncü bölüm ise tezde incelemeler sonucu ulaşılan tespitlerden mürekkeptir. Araştırmacı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına tanıklık etmiş olan Peyami Safa’nın romanlarındaki olay ve şahısların hakikatle paralellik gösterdiği neticesine ulaşır. Romanlara dair genel değerlendirmelerde bulunan araştırmacı eserlerin muhtevaları üzerine bir mukayese yaparak birbirleri ile benzer ve farklı yönlerini ortaya koyar. Ayrıca Peyami Safa’nın “Türk İnkılabına Bakışlar” gibi yayınlamış olduğu bazı kitaplar, romanların tamamlayıcısı şeklinde ele alınır. Tez, Peyami Safa’nın romanlarının Millî Mücadele etrafında değerlendirilmesinin ve yazarın fikir hayatı da göz önünde bulundurularak tematik bir yaklaşımla incelenmesinin bir neticesidir, çalışma Peyami Safa bibliyografyasına katkıda bulunmakla birlikte romanlar başka bir perspektiften incelenmeye de muhtaçtır.

Bir diğer çalışma ise Prof. Dr. İnci Enginün danışmanlığında Rahim Tarım tarafından hazırlanan **“Ercüment Ekrem Talu’nun Romanlarında Millî Mücadele”** başlığını taşıyan bir yüksek lisans tezidir. Tezin ilk bölümünde Ercüment Ekrem Talu’nun hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilir ve daha sonra ise Millî Mücadele’yi konu alan romanları üzerine değerlendirmelere geçilir. İncelenen romanlar *Gün Batarken* ile *Kan ve İman* romanlarıdır. *Gün Batarken* romanının incelendiği bölümde araştırmacı ilk önce Süleyman Nazif’in bu roman üzerine düşüncelerine yer verir. Ardından romanın konusu aktarılır ve kısa bir özeti yapılır. Daha sonra ise romanın kişi kadrosu, romanın asıl kahramanı olarak değerlendirilen Hulki Bey etrafında incelenir. Eserdeki zaman mefhumu ele alınır ve sonrasında mekân unsuruna geçilir. Roman kahramanının hayatına bağlı olarak mekânların da sürekli değiştiği tespiti yapılır, İstanbul bu bağlamda ikiye ayrılır: Köprünün İstanbul yakası ve Beyoğlu yakası olarak ve romanda bu iki yakanın aldığı konum ortaya konur. *Kan ve İman* romanı ile ilgili de yine Süleyman Nazif’in fikirleri aktarıldıktan sonra şahısların tasnifine geçilir. Kişi kadrosu cepheye gidenler, cephe gerisinde kalanlar ve Anadolu’nun havasını aksettirenler şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulur. Zaman ve mekân unsurları ise “çevre” başlığı altında incelenerek bu tarz popüler romanlarda zaman ve mekânın bir ehemmiyeti olmadığı, aksiyon ve fikirlerin ön plana çıktığı söylenir. “Eserlerde Ortaya Konan Fikirler” başlığı açılarak her iki romanda yer alan fikirlerin bir panoraması yapılır

ve ulaşılan neticeler maddeler hâlinde sıralanır. *Kan ve İman* romanının kurgusunda -Mustafa Kemal Atatürk başlığı altında- Mustafa Kemal'in almış olduğu konum incelenir. Üslup bahsinde ise Ercüment Ekrem Talu'nun Türk dili hakkındaki fikirlerine yer verildikten sonra romanların muhtevası dikkate alınarak yazarın kullanmış olduğu üslûbun tahlili yapılır. Sonuç bölümünde ise araştırmacı Ercüment Ekrem'in Türkçülük hareketine bağlı olarak yazdığı tespitini yapar ve yazdıklarının edebiyatın millîlik yönünün ön plana çıktığı devrenin hususiyetlerini taşıdığını söyler. Araştırmacıya göre bugüne kadar yapılmış olan çalışmalarda Millî Mücadele'yi konu alan yazarların yanında Ercüment Ekrem dışarıda bırakılmıştır. Ercüment Ekrem'in ismi geçen iki romanına dair mukayeselerini ve tespitlerini sunan araştırmacı işin içine yazarın diğer yazılarını da katarak hem romanların hem de yazarın fikrî yapısına dair değerlendirmelerini sunar. Sonuç kısmındaki bu değerlendirme dönemin bazı çevrelerinin düşünce yapısını ortaya koyması bakımından da dikkate değerdir.

II. Doktora Tezleri

Savaş dönemlerinin eserleri üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Prof. Dr. Hakkı Zafer Toprak danışmanlığında Erol Köroğlu tarafından hazırlanan **“Propagandanın Millî Kimlik İnşasına: Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918”** başlıklı doktora tezidir. Daha sonra da kitaplaştırılan bu çalışmanın birinci bölümünde Avrupa'daki propaganda faaliyetlerinin edebiyata yansıyan yüzü ve savaş edebiyatı ile Osmanlı'daki propaganda yöntemlerinin durumu tartışılır. İkinci bölümde Osmanlı'da vuku bulan Osmanlıcılık, Batıcılık, İslâmcılık, Türkçülük gibi fikir akımlarından bahsedilir. Üçüncü bölümde ise “Balkan Savaşı ve Sosyokültürel Etkileri”, “Milliyetçiliğin Aygıtları Olarak Turan ve Mefkûre”, “Türkçülerin Almanya Yanlısı Savaş Ajitasyonu” başlıkları ile Türkçülük ve Turancılık etrafında izlenen yöntemlerden bahsedilir. Dördüncü bölümde de Osmanlı'da bir propaganda mekanizması teşkil edilemeyeşinden, aydınlar arasındaki anlaşmazlıktan, devletin müdahil olduğu propaganda faaliyetlerinden, millî kültürün inşa sürecinden, Anadolu ile sınırlandırılmış millî kültürden ve 1918 sonrası Turancılığın yansımalarından söz edilir. Beşinci bölümde ise Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Abdülhak Hâmid, Mehmet Âkif gibi şahsiyetlerin şiirleri üzerine bazı tespitler yapılır. Altıncı bölüm ise nesir incelemelerine ayrılır, kurmaca ve kurmaca dışı metinler üzerine değerlendirmelerde bulunulur, Ömer Seyfettin, Refik Halit gibi isimler üzerinde durulur. Çalışma Birinci Dünya Savaşı'nın Türk Edebiyatındaki izlerini sürme, bazı süreli yayınlardaki aksini tespit etme ve Osmanlı'daki propaganda çalışmalarının basın-yayın faaliyetlerine etkisini ortaya koyma noktasında önemli bir kaynak konumundadır.

Prof. Dr. Nurullah Çetin danışmanlığında Gökhan Tunç tarafından hazırlanan **“Millî Mücadele'nin Türk Romanına Yansıması”** başlıklı doktora tezi de Türk tarihinde mühim bir yere sahip olan bir devrenin edebiyata akseden yüzünü ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın giriş kısmında ayrıntılı olarak Millî Mücadele'nin tarihine yer verilmiş, birinci bölümde Millî Mücadele konusunu ihtiva eden romanların kurgusal özellikleri, anlatıcı

tipleri, konuları, kişi kadrosu ve kurgulama teknikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise farklı bakış açılarını taşıyan yazarların ortaya koymuş oldukları eserler üzerinden bazı tespitler yapılmıştır. Araştırmacı bu yazarların sahip oldukları fikirlerin romanlarını şekillendirirken onları tesiri altından bırakıp bırakmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu sebeple Kemalist, Marksist, Milliyetçi, İslâmcı ve popüler olarak nitelendirilen bazı yazarlardan eserler seçerek geniş bir çerçevede değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Sonuçta da her ne kadar farklı görüşlere sahip olsa da bu yazarların romanlarında bulunan bazı ortak noktalar tespit edilmiş, bunlar sıralanmış fakat farklılıklarına da temas edilmiştir. Bu açıdan tez Türk romanında Millî Mücadele devresinin aldığı konumu çeşitli cephelerden sunması bakımından oldukça önemlidir.

Prof. Dr. Ömer Faruk Akün danışmanlığında Erol Ülgen tarafından hazırlanan **“1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri”** isimli doktora tezi de savaş dönemlerinin Türk Edebiyatına yansıyan bir cephesini sunan başka bir çalışmadır. Beş bölümden oluşan tezin ilk kısmında Türk-Yunan Savaşı'nın tarihî gelişiminden bahsedilir, ikinci bölümde bu savaşın Türk Edebiyatına aksi ortaya konmaya çalışılır, Göktürk Kitabeleri'nden 1897 Türk-Yunan Savaşı'na kadar edebiyatımız ve savaş ilişkisinin bir panoraması çizilir, üçüncü bölümde ise şiirlerin ihtiva ettiği konulardan hareketle başlıklar belirlenerek tematik incelemeler yapılır. Dördüncü bölümde ise inceleme konusu olan şiirlere yer verilir, “Savaş İçin Düşürülen Muzafferiyet Tarihleri” başlıklı beşinci bölümde 1897 Türk-Yunan Savaşı boyunca kazanılan zaferler sebebiyle tarih düşürülmüş şiirler sıralanır. Araştırmacı bu mesele ile ilgili yazılmış olan yüz yetmiş şiir tespit eder. Çalışma, bir dönemi tesiri altında bırakmış ve istikbale de etki etmiş bir hadisenin edebiyattaki karşılığını ortaya koyması açısından bir önem arz etmektedir.

Türk Edebiyatında savaş meselesini tematik olarak ele alan başka bir tez de Marmara Üniversitesi'nde Prof. Dr. Sema Uğurcan danışmanlığında Levent Bilgi tarafından hazırlanan **“Türk Romanında Anadolu'ya Zorunlu Göçler”** başlıklı bir doktora tezidir. Türk romanından yansıyan şekliyle zorunlu göçleri ele alan bu tez altı bölümden oluşur. İlk bölümde “Rumeli Göçleri” başlığı altında Viyana Kuşatması, 93 Harbi, Teselya Savaşı sırasındaki ve Balkan Savaşları dönemindeki göçleri işleyen romanlar incelenir. “Kafkasya Göçleri” ismini taşıyan ikinci bölümde ise 93 Harbi (Kafkasya Cephesi) ve Kafkaslardan Birinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin İşgal Yılları ile Kurtuluş Savaşı dönemindeki göçleri muhtevasına dâhil eden romanlar ele alınır. Üçüncü bölümde Kurtuluş Savaşı'nı, dördüncü bölümde mübadeleyi, beşinci bölümde azınlık durumundaki Türkleri, altıncı bölümde ise Kıbrıs Savaşı dönemindeki göçleri mesele edinen romanlar üzerinde durulur. Romanları yayın tarihlerini dikkate alarak inceleyen araştırmacı, bunlar dışında göç meselesini ihtiva eden beş tane öyküyü de değerlendirmeye tâbi tutar. Tüm bu incelemeler sonucunda romanlarda savaş dönemlerinde vuku bulan göç hareketlerine karşı olan bakış ve ortak noktalar tespit edilir. Ayrıca tezde bir roman bibliyografyasına yer verilerek literatüre de katkı sağlanır.

SONUÇ

İncelenen tezler göstermiştir ki bir dönem toplumu meşgul eden, siyasî, sosyal, kültürel meselelerin ve bilhassa gündelik hayata etki eden hadiselerin edebî eserlerde akis bulmaması mümkün değildir, işte savaşlar da böyle vakalardan sadece biridir. Bazen yalnızca bir atmosfer olarak -tıpkı Huzur romanında olduğu gibi- kendine yer bulan savaşlar bazen bizzat romanın merkezinde yer alır yahut roman içinden çıkmış olduğu şartlar itibarıyla kendine bir misyon yüklenir. Sahip olduğu imkânlar bağlamında meselelere derinlemesine temas etme yahut onları daha geniş bir şekilde izah etme hususiyetine sahip olan roman türü dışında bu durum diğer türler için de söz konusudur. Hâl böyle iken araştırmacılara da çalışmalarını yapmak üzere bir alan açılmış bulunmaktadır. Yukarıda ele alınmış olan tezler bunun en büyük göstergesidir. Zira bu çalışmalarda Balkan Savaşları da, Osmanlı- Yunan Savaşı da, Birinci Dünya Savaşı da, Kurtuluş Savaşı da, başlı başına bir Milli Mücadele devresi de, Bosna Hersek Savaşı, Çanakkale Muharebeleri gibi hadiseler de kendine yer bulmuştur. Bazı tezler savaş meselesine derinlemesine temas etmese de en azından başka çalışmaların yolunu açmıştır, bazıları ise vaziyeti kuşatarak ortaya koymuştur. Ancak her ne olursa olsun, bu sahada incelenmeye muhtaç daha pek çok konu araştırmacılarını beklemektedir.

İNCELENEN TEZLER

Yüksek Lisans

- Celal Mat, Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan Romanların Eğitime Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı, İzmir, 2006.
- Esra Polat, Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde “Dedikodu”nun İşlevi ve “Öteki”nin Anlatısı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Trabzon, 2014.
- Fatih Çetin, Kurtuluş Savaşı Dönemini Anlatan Eserler Bibliyografyası, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, 2003.
- Fatma Füsün Kiroğlu, Mütareke Devri Türk Basınında Milli İztirab ve Milli Mücadele İle İlgili Şiirler, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.
- Emina Vildiş, Bosna Savaşı'nın Modern Türk Şiirine Yansıması, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Sakarya, 2010.
- Hande Sonsöz, II. Dünya Savaşı'nın Türk Hikâye ve Romanına Etkileri, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Nurcan Uçak, 1877- 1878 Osmanlı- Rus Harbî'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 1997.
- Onur Aydın, 1980 Sonrası Türk Romanında Milli Mücadele, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2011.

- Orhan Söylemez, Peyami Safa'nın Romanlarında Milli Mücadele, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986.
- Rahim Tarım, Ercüment Ekrem Talu'nun Romanlarında Milli Mücadele, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986.
- Salih Koralp Güreşir, Edebiyatımızda Sarıkamış Harbi (1914), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Zeynep Şebnem Aldağ, Türk Tiyatrosunda Kurtuluş Savaşı (1919- 1928), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir, 2006.
- Zuhal Eroğlu, Tarihe Alternatif Romanlar: İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye Çağ Romanlarında Temsili, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.

Doktora

- Erol Köroğlu, Propagandadan Milli Kimlik İnşasına: Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914- 1918, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 2003.
- Erol Ülgen, 1897 Türk Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 1993.
- Gökhan Tunç, Millî Mücadele'nin Türk Romanına Yansıması", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara, 2011.
- Levent Bilgi, Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2006.

